

Motion till riksdagen 2021/22:442

av **Karin Rågsjö m.fl. (V)**

En folkhälsa för välmående

---

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	2
4 Barns rätt till välmående.....	3
5 Nationell kampanj mot fetma	4
6 Folkhälsans utveckling över tid.....	5
6.1 Hälsokommunikation.....	5
6.2 Statsbidrag	5
7 Allergi.....	6
8 Hiv-prevention och arbete mot stigma	6
9 Effekter av pandemin	8

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Folkhälsomyndigheten bör få i uppdrag att ta fram förslag på en handlingsplan för att minska hälsoklyftorna bland barn och unga samt tydligt peka ut de områden som ska prioriteras och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Folkhälsomyndigheten bör få i uppdrag att ta fram en nationell plan för en nationell kampanj mot fetma och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Folkhälsomyndigheten bör få i uppdrag att kartlägga och sammanställa hur folkhälsan har utvecklats de senaste decennierna och utifrån denna kartläggning peka ut de mest prioriterade områdena för folkhälsoarbetet den närmaste tiden och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Folkhälsomyndigheten bör få i uppdrag att utveckla informationen till de grupper som är i störst behov av hälsokommunikation och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen tydligare bör ange folkhälsa som ett mått på regional tilldelning av statsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att samordna arbetet med allergi inklusive det förebyggande arbetet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för hela området allergi och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta fram en nationell plan för information och kunskap om hiv till allmänhet och till vården för att eliminera stigmatiseringen av gruppen i samhället samt inom vården och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska ge lämplig myndighet i uppdrag att utreda hur implementeringen av förebyggande medicinering mot hiv/aids genom s.k. Prep kan utökas och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som i bred bemärkelse utreder sekundäreffekterna av coronakrisen ur ett folkhälsoperspektiv och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

I ett välfärdssamhälle är folkhälsa tätt förknippat med åtgärder för att öka jämlikheten. Det aktiva, systematiska och långsiktiga folkhälsoarbetet syftar till att befolkningen ska kunna leva längre och friskare liv oavsett klass, kön eller härkomst. Denna vision, om ett folkhälsoarbete som tar sin utgångspunkt i människovärdet, delar Vänsterpartiet fullt ut. Arbetet för att bryta de skillnader i hälsa och livslängd som klasstillhörighet i dag innebär är en helt central del i denna vision. Likaså arbetet för att eliminera skillnaderna

i hälsa mellan män och kvinnor utgör en viktig grundpelare i Vänsterpartiets syn på folkhälsa.

Ett aktivt folkhälsoarbete är en investering i framtida generationers hälsa och välmående. Få andra uppgifter kan anses mer angelägna i ett välfärdssamhälle än att samhället arbetar för ett generellt välmående bland befolkningen. I grunden handlar detta om befolkningens rätt att få leva fria och rika liv fast förvissade om att samhället har ställt sina resurser till förfogande för att främja en hälsosam tillvaro. På så sätt samspelar individens och samhällets ansvar för en god folkhälsa, med gemensamma ansträngningar är en förbättrad folkhälsa möjlig.

4 Barns rätt till välmående

Tidiga insatser för att främja en god folkhälsa är av yttersta vikt. I dag är hälsoklyftorna mellan olika grupper i samhället mycket stor även i unga åldrar. Detta riskerar att leda till att hälsoklyftan lever vidare även senare i livet med ohälsa som följd. Samhällets insatser för att stärka jämlikheten i folkhälsoarbetet behöver stärkas ytterligare, inte minst bland barn och unga. I grunden handlar denna fråga om att alla barn har rätt till en god hälsa och en hälsosam tillvaro. Vänsterpartiet värnar alla barn och ungdomars rätt till folkhälsoinsatser som stärker välmåendet och samtidigt rustar för en god hälsa senare i livet.

I SNS forskningsrapport Hellre rik och frisk – om familjebakgrund och barns hälsa, går forskarna igenom i vilken utsträckning föräldrars ekonomiska och sociala situation påverkar barns hälsa. Resultatet visar att det finns stora sociala skillnader i barns hälsa, en bild som Vänsterpartiet delar. Bland annat fastslås det i rapporten att barnen till de föräldrar som har högst inkomst och utbildning har upp till 40-45 procents lägre sannolikhet jämfört med barnen till de föräldrar som har lägst inkomst och utbildning att bli inskrivna på sjukhus.

Barn till föräldrar som tar emot ekonomiskt bistånd är särskilt exponerade för hälsoproblem, och de löper mer än dubbelt så hög risk att dö under barndomen jämfört med andra barn. Barnen till dessa föräldrar har också nästan tre gånger så stor risk som andra barn att bli inskrivna på sjukhus p.g.a. psykisk ohälsa. Vidare påvisar rapporten att hälsa under barndomen i stor utsträckning har betydelse för skolresultat och huruvida personer hamnar i bidragsberoende senare i livet. Detta ger sammantaget en bild av utsatta barn som redan i tidig ålder blir predisponerade att hamna i psykisk sjukdom som vuxna. Dödligheten bland barn och unga är mycket låg i Sverige sett ur ett internationellt perspektiv. Även här finns dock tydliga skillnader mellan olika grupper utifrån moderns utbildningsnivå. Skillnaderna kan inte härledas till någon enskild dödsorsak utan till flera, exempelvis medfödda skador och olyckor. Dessa skillnader finns även bland unga, ännu inte färdigutbildade vuxna, om än i mindre utsträckning. Vänsterpartiet accepterar inte att socioekonomiska faktorer påverkar barns villkor och hälsa. Förebyggande arbete för att motverka ohälsa hos barn är därmed en viktig åtgärd på både kort och lång sikt.

År 2005 tillsatte WHO den s.k. Marmotkommissionen vars titel var Closing the gap, som syftade på hälsoklyftorna, och 2008 presenterade kommissionen sina resultat. Rapporten visade att klyftorna i västvärlden har vuxit snabbt och att Sverige är ett av de länder där skillnaderna ökat mest. En oroande utveckling som det är angeläget att bryta.

De sociala hälsoklyftorna är tydliga redan bland barn och unga samtidigt som förutsättningarna att vända en negativ utveckling är gynnsammare om insatser kan sättas in så tidigt som möjligt.

Regeringen bör ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att ta fram förslag på en handlingsplan för att minska hälsoklyftorna bland barn och unga samt tydligt peka ut de områden som ska prioriteras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Nationell kampanj mot fetma

Det aktiva Folkhälsoarbetet behöver ta sin utgångspunkt i att förebygga ohälsa genom preventiva åtgärder. Ett av de största folkhälsoproblemen, inte bara i Sverige utan i hela västvärlden, är övervikt och fetma. Mycket riktigt är också övervikt och fetma en av de främsta orsakerna till sjukdomsördan och förtida död i Sverige. Förutom förhöjd risk för cancer, typ 2-diabetes och hjärt-kärlsjukdom så är fetma och övervikt ofta associerat med social stigmatisering, vilket riskerar att leda till psykisk ohälsa. Kostfaktorer är den näst högsta riskfaktorn för sjukdomsörda i Sverige. För barn och ungdomar med övervikt och fetma är risken dessvärre stor att övervikten och fetman kvarstår i vuxen ålder. I Sverige lider ca 15 procent av befolkningen av övervikt och fetma, detta är bara marginellt under EU-snittet.

Tack vare forskningen vet vi i dag att övervikt och fetma drabbar olika grupper i varierande utsträckning. En livsmiljö som främjar övervikt och fetma, en s.k. obesogen miljö, uppmuntrar till överkonsumtion av mat i kombination med lite fysisk aktivitet. Möjligheten att aktivera sig fysiskt är till viss del beroende av socioekonomiska faktorer och närheten till natur eller träningsfaciliteter. Statistiken visar att gruppen med eftergymnasial utbildning är mer fysiskt aktiv jämfört med dem som har gymnasial eller förgymnasial utbildning, för både kvinnor och män. Barn och ungas möjlighet att delta aktivt i föreningslivet begränsas i många fall av föräldrarnas möjlighet att betala för utrustning och terminsavgifter. I samtliga EU-länder syns en liknande trend av ökad prevalens av övervikt och fetma bland barn i familjer med lägre socioekonomisk standard.

Samhället behöver onekligen kraftsamla för att vända utvecklingen av övervikt och fetma i Sverige. Insatserna behöver, i likhet med andra områden inom folkhälsa, ske tidigt och förebyggande. Det finns god grund att anta att ökad fysisk aktivitet i skolan, men även insatser riktade till vuxna för att öka den fysiska aktiviteten, är en mycket god investering för att minska sjukdomsördan. Samtidigt krävs insatser för att undvika och motarbeta diskriminering mot personer som är överviktiga eller feta och för att, genom ett generellt kunskapslyft, bryta det sociala stigma kring övervikt och fetma. En bärande del av detta är att betrakta fetma som den kroniska sjukdom som det är och att öka förståelsen för att det kan vara komplext, om än görligt, att påbörja en viktnedgång för den som lider av fetma.

Regeringen bör ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att ta fram en nationell plan för en nationell kampanj mot fetma. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Folkhälsans utveckling över tid

För att de olika aktörerna som arbetar med folkhälsa ska kunna utgå ifrån den senaste kunskapssammanställningen och forskningsläget är det viktigt att det finns en nationell samordning av arbetet. Dessutom förutsätter ett systematiskt folkhälsoarbete en gedigen historisk tillbakablick för att se vad som har fungerat tidigare. Folkhälsoarbetet har onekligen sett olika ut i olika perioder och utmaningarna har varierat över tid. Ändå finns det lärdomar att dra av tidigare kampanjer och tillvägagångssätt som kan ha bäring för arbetet i dag. Exempelvis behöver samhället stärka arbetet med folkhälsa bland särskilt utsatta grupper varpå en analys krävs av hur det arbetet har sett ut historiskt.

I dag vet vi förhållandevis lite om hur folkhälsan i stora drag har utvecklats över tid i Sverige och vilka åtgärder som visat sig effektiva. Genom en gedigen kartläggning och sammanställning av vilka områden som är mest prioriterade för folkhälsoarbetet kan en seriös inventering av åtgärder, arbetssätt och metoder inledas som grundar sig i erfarenhet och kunskap.

Regeringen bör uppdra åt Folkhälsomyndigheten att kartlägga och sammanställa hur folkhälsan har utvecklats de senaste decennierna och utifrån denna kartläggning peka ut de mest prioriterade områdena för folkhälsoarbetet den närmaste tiden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.1 Hälsokommunikation

För att på effektivt sätt kunna kommunicera folkhälsoråd och upplysningar krävs en väl utarbetad förståelse av olika gruppers kommunikationsbehov. Samhället kan göra mer för att kommunicera kring folkhälsa med de grupper som är i särskilt stort behov av det. Inte minst handlar det om att ha en förståelse för hur ojämlikheten i hälsa återspeglar sig i befolkningens mående och sedan rikta kommunikationen till de grupper med sämst hälsa. Samtidigt är det viktigt att det finns en generell förståelse bland befolkningen för folkhälsofrågor för att tidigt undvika sådant som orsakar ohälsa. Den kommunikativa utmaningen i dessa frågor är således komplex och en väl utarbetad strategi krävs på nationell nivå.

Vänsterpartiet arbetar för att kommunikationen kring folkhälsa ska göras tillgänglig och för att förståelsen kring dessa frågor ska öka bland befolkningen i stort. I dag ser vi bekymrat på en utveckling där folkhälsan i flera avseenden försämras samtidigt som kommunikationen kring dessa frågor klingat av väsentligt.

Regeringen bör ge Folkhälsomyndigheten i uppdrag att utveckla informationen till de grupper som är i störst behov av hälsokommunikation. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Statsbidrag

Allt effektivt folkhälsoarbete är en investering i framtida generationers välmående, en fundamental del av ett utvecklat samhälle. De resurser som tas i anspråk av folkhälsoarbetet är väl investerade medel som kommer hela samhället till gagn i form av minskad sjukdomsburda och förhöjd livskvalitet. Även de delar av arbetet som ter sig kostsamma måste mätas i relation till att utebliven folkhälsa tveklöst är mycket dyrare. På nationell nivå fördelas årligen statsbidrag till regionerna för att en god och jämlik vård ska kunna ges över hela landet. Dessvärre ser vi att den här ambitionen är långt ifrån förverkligad

och att mycket mer behöver göras. Vänsterpartiet vill se en ordning där folkhälsoarbetet ges en tydligare roll i styrningen av hälso- och sjukvården. För att detta ska realiseras krävs resurser till arbetet och att folkhälsan blir en tydligare del av hur statliga medel fördelas till regionerna. På så sätt ökar möjligheten att inkorporera det arbetet i det som är den statliga folkhälsopolitiken för ökat välmående och bättre hälsa.

Regeringen bör tydligare ange folkhälsa som ett mått på regional tilldelning av statsbidrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Allergi

Allergi är ett brett spektrum diagnoser och tillstånd som kan ha varierande påverkan på patienten. Det är estimerat att en tredjedel av alla svenskar lever med allergi eller överkänslighet. Allergener, de ämnen eller substanser som kan orsaka allergiska reaktioner, finns överallt i samhället, och den som lider av en allergi framkallad av ett vanligt förekommande ämne kan få en begränsad tillvaro. Ibland talas det även om andra diagnoser som påverkas eller försämras av allergi, exempelvis astma och eksem. Tillsammans utgör dessa diagnosgrupper en mycket stor del av befolkningen och varje år möter sjukvården många ur dessa grupper.

Samhället kan göra mer för att motverka allergiska besvär hos befolkningen.

Vänsterpartiet verkar för ett svenskt allergiprogram som tar sin utgångspunkt i att i möjligaste mån förebygga och i annat fall behandla allergi, astma och eksem så gott det går. För att detta ska kunna genomföras krävs sannolikt ett kunskapslyft på olika nivåer i samhället, inte minst i regionerna. Arbetet bör intensifieras med att samordna forskningen kring astma och allergi.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att samordna arbetet med allergi, inklusive det förebyggande arbetet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För att på ett effektivt sätt behandla och förebygga allergi krävs nationella riktlinjer som gör att vårdgivare och andra aktörer kan utgå från samma kunskapsmaterial. Nationella riktlinjer stärker också möjligheten att uppnå en jämlik vård av allergiker och astmatiker, något som i dag är ett bekymmer. Vänsterpartiet delar uppfattningen med flera intresseorganisationer på området att en jämlik och tillgänglig vård över hela landet är av största vikt.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för hela området allergi. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Hiv-prevention och arbete mot stigma

Det är hög tid att samhället kraftsamlar för att bryta stigmat kring hiv/aids och samtidigt implementerar effektiva åtgärder för att förhindra överföringen av hiv. Tack vare forskningens fort framskridande utveckling är rätt behandlad hiv inte längre en överförbar sjukdom. I dag finns effektiva läkemedel för att undvika att hiv överhuvudtaget överförs, och forskningen på området tycks vara närmare ett vaccin mot sjukdomen än någonsin tidigare. Trots detta är fördomarna och missförstånden kring hiv/aids många.

Vänsterpartiet vill att samhällets berörda aktörer stärker arbetet med att informera om hiv/aids och hur sjukdomsbilden skiljer sig i dag från 1980- och 1990-talen.

En förlegad och kunskapsfientlig syn på hiv/aids gynnar ingen och allra minst de som lever med diagnosen. Ett mål för politiken på området bör alltså vara att effektivt minska smittan och stigmat parallellt. Mycket tyder på att en nationell plan behövs för information och kunskap om hiv med fokus på att bryta stigmat bland såväl allmänhet som hälso- och sjukvården. Denna nationella plan skulle innebära att det finns en särskild nationell samordning för kunskapshöjningen inom det här området, något som säkerligen är till gagn för arbetet.

Regeringen bör ta fram en nationell plan för information och kunskap om hiv till allmänheten och till vården för att eliminera stigmatiseringen av gruppen i samhället samt inom vården. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En ambitiös plan för att förhindra överföringen av hiv förutsätter åtgärder på en rad områden. Flera kliniker i landet arbetar med att sänka trösklarna för att testa sig och att informera om hur smittspridningen går till. En rad intresseorganisationer utför ett ovärderligt arbete för att informera om icke överförbar hiv och bidrar på så sätt till att bryta stigmat. Avancerade snabbtester som mycket effektivt detekterar viruset har underlättat tidig diagnostik. En ökad kunskap om hur smittan ter sig under serokonversionen har gjort att vi i dag vet när en person har som högst virusnivåer och därmed riskerar att överföra viruset, och i dag kan denna kunskap användas för att förhindra överföring.

Ett av de mer effektiva sätten att förhindra överföringen av hiv är genom att personer som befinner sig i särskild risk för att komma i kontakt med viruset medicinerar preventivt med s.k. Prep-läkemedel. En person som står på Prep löper avsevärt mindre risk att få hiv överfört. Läkemedlets effektivitet har mätts till över 99 procent. Sannolikt utgör Prep en av de absolut mest effektiva åtgärderna för att förhindra överföringen av hiv bland grupper som annars löper högre risk. Forskningen från en rad länder, däribland USA och Storbritannien, visar att Prep-förskrivningen är effektiv och utgör ett bättre skydd än exempelvis informationsinsatser eller avgiftsfri distribution av kondomer för att förhindra smittan.

Trots detta är förskrivningen i Sverige bekymmersamt låg och komplicerad. Endast en handfull kliniker i landet förskriver Prep-läkemedel trots att alla läkare har förskrivningsrätt. Biverkningarna och de negativa följdverkningarna av läkemedlet är i de flesta fall försumbara, och läkemedlet är av allt att döma mycket efterfrågat bland vissa riskgrupper, exempelvis rapporteras om årslånga väntetider för insättandet av läkemedlet på vissa kliniker. Mycket riktigt brukar det påtalas att Prep inte skyddar mot andra sexuellt överförbara sjukdomar och att prevalensen av dessa kan öka något när Prep förskrivits eftersom personer tenderar att i högre utsträckning har oskyddat sex.

Prep behöver emellertid bedömas efter den nytta läkemedlet kan ha för att undvika annars livslångt medicinberoende vid påvisad hiv. För de grupper som löper större risk att smittas av hiv är Prep ett mycket effektivt sätt att undvika överföring av viruset. De långsiktiga vinsterna med en sådan läkemedelsförskrivning ter sig alltså omätbara för såväl samhället som den enskilde. Med fördel kan förskrivningen kombineras med kontinuerlig uppföljning och information om riskerna associerade med andra sexuellt överförbara sjukdomar.

Moralkonservativa överväganden kan inte begränsa invånarnas rätt att få läkemedel utskrivna som kan göra att de undviker allvarlig sjukdom eller livslångt läkemedelsberoende. Prep-förskrivningen behöver tillgängliggöras över hela landet, och väntetiderna behöver avsevärt kortas för att få påbörja behandlingen.

Folkhälsomyndighetens föreskrifter stipulerar att Prep bör förskrivas ”till individer där läkaren och individen bedömer att det finns en kraftigt ökad risk för hivinfektion”. Flera intresseorganisationer och personer i riskgrupper har påtalat att detta sannolikt leder till en alltför snäv bedömning av vilka som är lämpliga för läkemedlet. I stället bör större vikt läggas vid den enskildes bedömning av riskförhållandet, och en generös tillämpning är nödvändig för att effektivt minska nyöverföringen av hiv.

Vänsterpartiet är fast beslutsamma att arbeta för en politik där rätten till effektiva läkemedel inte begränsas av moraliska överväganden eller snäva budgetramar. Den som löper risk för att smittas av hiv borde erbjudas Prep-behandling för att undvika överföring och sedermera livslångt läkemedelsberoende. Det är av största vikt att förskrivningen görs tillgänglig och jämlik över hela landet.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att utreda hur implementeringen av förebyggande medicinering mot hiv/aids genom s.k. Prep kan utökas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Effekter av pandemin

Coronakrisen har inneburit en omfattande hälsokris. Förutom de omedelbara effekterna av smittspridningen i form av sjuka och avlidna i covid-19 så har en parallell folkhälsokris utspelat sig i Sverige och världen. Personer som redan före krisen led av social isolering eller som var våldsutsatta, hade en beroendeproblematik eller psykisk ohälsa riskerar att i dag befinna sig i en än mer prekär situation. Konsekvenserna av krisen är ännu oöverblickbara, delvis eftersom pandemin inte är över. Olika grupper har sannolikt drabbats på olika sätt. Exempelvis våldsutsatta kvinnor som tvingats spendera mer tid i hushållet eller barn som lever med missbrukande föräldrar utgör sannolikt två särskilt utsatta grupper.

Regeringen och en rad andra aktörer har vidtagit folkhälsopolitiska åtgärder under pandemin, något Vänsterpartiet välkomnat. Ändå är det så att kunskapsluckan i dag är stor rörande pandemins konsekvenser på folkhälsan. Därför bör en utredning tillsättas som i bred bemärkelse undersöker pandemins effekter på folkhälsan och föreslår åtgärder.

En initial bedömning från Folkhälsomyndigheten tyder på att ojämlikheten i hälsa har ökat under pandemin. Detta är mycket allvarligt och borde påkalla samhällets uppmärksamhet för att kunna vidta kraftfulla åtgärder. Enligt samma bedömning från Folkhälsomyndigheten framgår att svenskarnas levnadsvanor och kostvanor påverkades negativt under pandemin, något som kan få mycket långtgående konsekvenser för folkhälsan.

Folkhälsomyndigheten pekar också på att många aktörer på olika nivåer i samhället har behövt pausa sina insatser under pandemin och att konsekvenserna av detta ännu är svåra att överblicka. Likaså tycks det föreligga en risk för att den psykiska ohälsan har ökat i Sverige under pandemin även om detta inte återspeglas i vården ännu. Mörkertalen kan vara stora och det kan inte uteslutas att personer som upplever psykisk ohälsa har undvikit att söka stöd under pandemin.

Regeringen bör tillsätta en utredning som i bred bemärkelse utreder sekundäreffekterna av coronakrisen ur ett folkhälsoperspektiv. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Karin Rågsjö (V)

Ida Gabrielsson (V)

Momodou Malcolm Jallow (V)

Maj Karlsson (V)

Daniel Riazat (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)